

INSTITUT ZA POVIJESNE ZNANOSTI
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
Odjel za arheologiju

PRILOZI

7.

PRILOZI		
VOL. 7	S 1 - 116 P	1990.

Zagreb 1990.

PRILOZI

VOL. 7

S
1- 116
P

1990.

Zagreb 1990.

IZDAVAČ - PUBLISHER

Odjel za arheologiju
Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu
41 000 Zagreb, Krčka 1

ZA IZDAVAČA - EDITOR IN CHIEF

Željko Tomičić

REDAKCIONI ODBOR - EDITORIAL COMMITTEE

Marija Buzov (Zagreb), Remza Košćević (Zagreb), Goranka Lipovac (Zagreb),
Rajka Makjanić (Zagreb), Vesna Nenadić (Zagreb), Ivančica Pavišić (Zagreb),
Tajana Sekelj (Zagreb), Željko Tomičić (Zagreb).

IZDAVAČKI SAVJET - EDITORIAL ADVISORY BOARD

Dubravka Balen-Letunić (Zagreb), Marija Buzov (Zagreb), Ruža Bižić-Drechsler (Zagreb),
Branko Kirigin (Split), Remza Košćević (Zagreb), Zorko Marković (Koprivnica),
Kornelija Minichreiter (Osijek), Vesna Nenadić (Zagreb), Ivančica Pavišić (Zagreb),
Ante Rendić-Miočević (Zagreb), Duje Rendić-Miočević (Zagreb), Katica Simoni (Zagreb),
Mate Suić (Zagreb), Željko Tomičić (Zagreb), Branka Vikić-Belančić (Zagreb),
Ksenija Vinski-Gasparini (Zagreb), Zdenko Vinski (Zagreb).

TEHNIČKI UREDNIK - TECHNICAL EDITOR

Zdenko Zadravec

PRIJEVOD - TRANSLATION

Rajka Makjanić i Branka Šafer

TISAK - PRINTED BY

"Ognjen Prica" Virovitica

NAKLADA - CIRCULATION

600 primjeraka
Godišnjak - Annual

Svezak je tiskan sredstvima Republičke samoupravne interesne zajednice znanosti preko Komisije za izdavačku djelatnost.

SADRŽAJ – CONTENTS

IZVORNI ZNANSTVENI RADOVI – ORIGINAL SCIENTIFIC PAPERS

<i>Ivančica Pavišić</i> , Prilog poznavanja neolitika i eneolitika u Hrvatskom zagorju	5-12
Table (Plates): 1– 4	
<i>Vesna Nenadić</i> , Pregled stanja istraživanja latenskodobnih lokaliteta u Slavoniji i Baranji	13-21
Table (Plates): 1	
<i>Remza Koščević</i> , Olovni privjesci iz Siska	23-30
Table (Plates): 1– 3	
<i>Rajka Makjanić</i> , Terra sigillata iz Orešca. Zbirka Vincek i Radijevac	31-44
Table (Plates): 1– 6	
<i>Marija Buzov</i> , Prilog poznavanju osobnih imena sa mozaičkih natpisa u Jugoslaviji	45-64
Table (Plates): 1	
<i>Goranka Lipovac</i> , Mitra - Mithra u svijetlu izvora	65-71
<i>Tajana Sekelj</i> , Ranosrednjovjekovni grobovi iz Osora	73-84
Table (Plates): 1– 8	
<i>Željko Tomičić</i> , Tragom novijih istraživanja bjelobrdske kulture u slavonskom dijelu Podravine	85-106
Table (Plates): 1– 11	
PRIKAZI	107-111
DIADORA, sv. 11, Zadar 1989. (<i>Marija Buzov</i>)	
<i>Dragoslav Srejšević - Anka Lalović</i> , FELIX ROMULIANA, Galerijeva palata u Gamzigradu, Beograd 1989. (<i>Marija Buzov</i>)	
"ZADAR – ISTRAŽIVANJE ANTIČKOG GRADA MRTVIH", izložba "Zadar - istraživanja antičkog grada mrtvih". (<i>Marija Buzov</i>)	
KRATICE	113-115

PRILOZI		
VOL. 7	S 1 - 116	1990.
	P	

Zagreb 1990.

1. 1917

2. 1918

3. 1919

4. 1920

5. 1921

6.

7. 1922

8.

9. 1923

10.

11. 1924

12.

13. 1925

14.

15. 1926

16.

17. 1927

18.

19. 1928

20.

21. 1929

22.

23. 1930

24.

25. 1931

26.

27. 1932

28.

29. 1933

30.

31. 1934

32.

33. 1935

34.

OLOVNI PRIVJESCI IZ SISKA

Izvorni znanstveni rad -
Antička arheologija

Original scientific paper -
Roman archaeology -
UDK 904:739.2 (497.13) "0/3"
Primljeno - Received 6.9.1990.

Remza Košćević,
Institut za povijesne znanosti,
Odjel za arheologiju,
Zagreb YU, Krčka 1

U tekstu je obrađena vrsta polumjesečastih privjesaka specifičnog oblika i dekoracije, koji ukazuju i na njihovu posebnu namjenu. Izrađeni su od olova, a vremenski bi bili podudarni uobičajenim formama panonskih polumjesečastih privjesaka 2. i 3. st.

Sisačka zbirka metalnih predmeta, pohranjena u Arheološkom muzeju u Zagrebu¹, sadrži i izvjestan broj privjesaka osebujnog izgleda. Privjesci potječu iz Kupe u Sisku i izvađeni su iz rijeke tokom čišćenja njenog korita, početkom stoljeća. Izvrsno su sačuvani, pokriveni samo tankom prevlakom kojoj boja varira od sjajne ili mat crne, preko smečkaste do svjetlije ili tamnije sive nijanse. Svi ovdje prezentirani primjerci - njih 23 - izrađeni su od mješavine koja, kako pokazuje 9 ispitanih uzoraka (vidi tabelu), sadrži 84,5% do 98% olova. Lijevani su u jednostranim kalupima, imaju različitu debljinu i slabije ili jače naglašene rubove, a samo nekolicina ima ravnu poledčinu.

Privjeske karakterizira polumjesečasta pločica varirajućeg oblika i ukrasa te petlja za vješanje koja, bez obzira na formu, uvijek ima dvostruki otvor i trokutni poprečni presjek. Različitim su dimenzija, a prema detaljima mogu se razvrstati u šest varijanti.

1. Četiri primjerka (T.I, 1-4, sl. 1, 2) imaju oblu petlju za vješanje, usku pločicu sa par perlatah - plitkih ili jače izbočenih - zadebljanja, smještenih uz okomito rebro na gornjem dijelu pločice te dugmasto zaobljene završetke krakova pločice, katkad i sa kapljastim zadebljanjima površ (T.I, 1).

2. Jednim primjerkom (T.I, 5) zastupljen je oblik razvučene pločice, ukrašene mrežom nepravilno ukrštenih zakošenih glatkih rebara. Završeci široko razmaknutih krakova nose kapljasta zadebljanja, a relativno mala petlja ima četvrtast oblik.

3. Jednim komadom (T.II, 13, sl. 4) zastupljen je i oblik malog privjeska sa velikom pravokutnom petljom i sa uskom pločicom šiljatih krakova. Uzduž pločice teče istaknuti središnji hrbat, a u unutrašnjem oblom isječku pločice javlja se treći, srednji krak privjeska.

Preostali privjesci imaju trapezastu petlju za vješanje, oštro naglašenih kutova.

4. Na formu sa širokom pločicom (T.I, 6-11), dekoriranom sa po tri plitka perlatah zadebljanja te sa kapljastim zadebljanjima na zaobljenim kracima, otpada šest privjesaka.

5. Jedan privjesak (T.I, 12, sl. 3) zastupa oblik sa uskom pločicom jednostavnih povijenih postranih krakova i prenaplašenog središnjeg kraka. Četiri dekorativne, visoko izbočene perle, raspoređene su na uzdužnom bridu pločice.

6. Skupina od deset privjesaka neujednačene veličine sa vrlo širokom pločicom (T.II, 14-23, sl. 5-9), katkad sa snažno ojačanim rubom (T.II, 19), može se svesti pod jednu varijantu, uz odstupanja u odnosu na dubinu isječka pločice i na ukras. Većina ih ima i treći, središnji krak, koji je kod tri komada (T.II, 16-18) odlomljen. Krajevi postranih krakova kod ovih trokrakih privjesaka ili su jednostavno zaobljeni - katkad sa kapljastim (T.II, 21, 22) ili perlatah (T.II, 23) zadebljanjima - ili su pak stanjeni i izduženi (T.II, 20). Izuzev dva primjerka (T.II, 14, 15), koji po sredini pločice imaju samo glatko izvijeno rebro, ukras na ostalima nešto je kompleksniji. Na pločici privjeska T.II, 16 javljaju se tri nepravilna, približno trokutna izbočenja, a na komadima T.II, 17-19 nalaze se po dva takva izbočenja - ovdje u vidu trostrane prizme - povezana glatkim kosim rebrima, uz dodatak kružnih izbočenja. Kod privjeska T.II, 20 kosa rebra povezuju tri plitka trokutna izbočenja sa perlatah zadebljanjima površ. Kombinaciju prstenastog okvira sa perlatah zadebljanjem, povezanog kosim rebrima sa prizmatičnim postranim izbočenjima, kakvu nosi komad T.II, 22 - a koju treba pretpostaviti i kod neuspjelog i oštećenog primjerka

T.II, 21 - nalazimo i na privjesku T.II, 23. Kod ovog zadnjega kosa rebra sa prizmatičnim završecima podvostručena su, a uz njih se javljaju još i manja prizmatična i trokutna izbočenja. Privjesak T.II, 23, jedini sa nazupčenim vanjskim rubom, ujedno je i najkvalitetnije izrađeni primjerak unutar skupine.

Polumjesečasti privjesci općenito predstavljaju dosta čest nalaz u Panoniji i globalno se datiraju u 2. i 3. st. i kasnije. Uobičajena forma ima naglašen uzdužni hrbat sa lica - a kod dvostranih i sa naličja - na relativno uskoj pločici. Završeci krakova pločice su ili šiljati ili dugmasito zadebljani u vidu većih granula - kakve su inače, kao dodatni ukras na pločici, rijetke. Gotovo redovito imaju cijevastu petlju za vješanje, načinjenu od trakasto modeliranog lima.

U odnosu na do sada poznate polumjesečaste privjeske, ovi sisački atipični su iz više razloga, koji bi ujedno signalizirali i njihovu drugačiju namjenu.

Mogućnost da ovi privjesci predstavljaju nakit u uobičajenom smislu te riječi, ne izgleda vjerojatna. Ako se i zapostavi činjenica da olovo zbog sklonosti lomljenju i deformiranju nije bilo korišteno u proizvodnji nakita, teško da bi se ovi komadi mogli svrstati među pravi nakit. Ne osvrćući se ni na krajnje nemarnu izradu, pošto su neki primjerci (na pr. T.I, 1) u finalnoj doradi dovoljno dotjerani, sama masivnost i težina većine ovih komada, gotovo da ne dopušta takvu ideju. I petlja za njihovo vješanje drugačije je oblikovana i ne susreće se na drugom nakitu. Standardna naprava za vješanje antičkih privjesaka, uz cijevastu petlju kod polumjesečastih, jest kružna karičica podesna za namicanje na lančić ili tanku ogrlicu.

Upadljiv element kod sisačkih privjesaka predstavlja dekoracija. Izuzmu li se kapljasta i perlata zadebljanja kod nekih varijacija koja imitiraju granulaciju - a preko kojih se ovi komadi mogu dovesti u labavu korelaciju sa uobičajenim polumjesečastim privjescima - prizmatična i kružna međusobno vezana izbočenja izražajnog plasticiteta, doimlju se u najmanju ruku bizarno: ona asociiraju formu koja je, zbog parova kosih rebara sličnih ekstremitetima, mogla proizaći i iz antropomorfne. Simboliku ove ornamentike - imala ona izvorište u nekoj figuri od koje je krenula u apstrahiranje ili ne - samo na temelju dotičnih komada, nije moguće doseći.

Također je neobična značajka kombinacija polumjeseca i tzv. falosne forme, koja je uklopljena u isječak pločice kao njezin nastavak, naročito obzirom na proporcije. Inače obje ove forme, i polumjesečasta i falosna - samostalne ili združene - korištene su kao dosta uobičajene u nakitnom repertoaru, ali ne u ovakvoj kompoziciji.

Sam polumjesec odnosno lunula predstavlja univerzalni simbol Velike Majke i spada među glavne atribute mnogih ženskih božanstava. Izvorno božanstvo mjeseca kod Grka bila je Artemida, ali ista svojstva imale su i Selena (mjesec) ili Helena te Semela. Poštovane su u Sparti i Ateni i praznovane za održavanja *helenoforia i lenaea*. U vrijeme spartanskih helenoforija, kao i za slavlja atenskih *tesmoforia*, nošene su košarice tzv. helenae, koje su sadržavale faličke ambleme. *Lenaea* su bile svetkovine tzv. divljih žena koje su boginji mjeseca simbolično žrtvovala Dionisa. Ova grčka božanstva su orgi-

jastičke boginje koje najčešće prati devet lunarnih svećenica. Izvorno božanstvo mjeseca kod Rimljana, Diana - identificirana je sa Lucinom, božanstvom koje upravlja porodima, ali također i sa Hekatom, božanstvom vračanja i magije, personifikacijom mjeseca u njegovoj mračnoj nevidljivoj fazi (Seemann 1890:34, 35, 78, 139; Graves 1969:53, 90, 144, 174; Chevalier i Gheerbrant 1983:22).

Simboliku lunule teško je odrediti i njome se ovdje nećemo detaljnije baviti. Ona i inače podrazumijeva više značenja, a uz to je zamučena usljed poklapanja i dodavanja svojstava regionalnim božanstvima i transformacije mitova u gotovo nerazmrsivo isprepletenim sinkretističkim miješanjima tokom antičkog razdoblja. Poseban problem predstavlja obilježje lunule u domaćim religijskim komponentama. Uz veoma popularnu Dianu, u Panoniji su zasigurno bila poštovana i druga lokalna lunarna božanstva, ali njihova svojstva i atributi, kao i sadržina kulta, nisu nam poznati.

Falos (*phallos*) je bio simbol stvaralačke snage i nije nužno morao sadržavati erotska svojstva (Chevalier i Gheerbrant 1983:153). Zanimljivo je navesti da je na pr. Hermes prvotno predstavljao totemsko obilježje faličkog stuba, kakvi su bili "središta orgastičkih igara u čast Boginje" (Majke) (Graves 1969:52). Falosni privjesci inače su bili dosta standardan nakitni rekvizit, pretežno u sastavu vojničke opreme, a vrlo često kao nakit na konjičkoj ormi, u kombinaciji sa drugim oblicima, pa i sa lunulom. Ovdje je značajno da su obadva oblika u simboličnom smislu bila tijesno povezana, kako to potvrđuju kultovi klasičnih lunarnih božanstava, preko sadržine orgijastičkih svetkovina u koje su bili uključeni i falički elementi. Orgijastička crta morala se donekle reflektirati i kod pretpostavljenih panonskih mjesječevih božanstava.

Jedna od bitnih karakteristika sisačkih privjesaka o kojoj je nužno nešto više reći, jest i sam metal od kojeg su načinjeni. Kao lako obradivo i dosta jeftino, olovo je u antičko doba bilo u daleko široj primjeni nego danas, mada olovni predmeti nemaju solidnost proizvoda u drugim tvrdim metalima. Osim praktične primjene, podesne njegovim tehničkim kvalitetima, bilo je korišteno i u druge svrhe gdje je podatnost obradi bila važna ali ipak marginalna, u usporedbi sa njegovom drugom kvalitetom - visokim magijskim odlikama koje su mu pripisivane.

Tako postoji niz olovnih izrađevina kod kojih je to drugo nematerijalno svojstvo olova bilo od većeg značaja. Poruke, molbe i želje upućivane proročistima, jednako kao i odgovori na njih, bile su gravirane na tanke olovne pločice (Fitz 1957:384). I mali ornamentirani okviri ogleđala kultno - magijskog karaktera, koji uglavnom potječu iz grobova i svetišta, također su rađeni od olova (Bukner, O. 1971:107-108). Isključivo olovo upotrebljavalo se i kod izrade tzv. ukletnih pločica (*tabulae defixionum*) kojima su se, primjenom crne magije, bacale čini na druge osobe. One su sadržavale ime osobe, ukletnu formulu i imena ktoničkih božanstava: Hermesa, Hada, Demetre, Hekate i drugih, a u podmaklom razdoblju antike, uz Ozirisa i Sabaota, na njima se pojavljuju i demoni, uključivši i one gnostičkih sekta (Münsterberg 1901:589-591; Brunšmid 1915-1919:183, 185). Nadalje, olovo je bilo u primjeni i kod izrade reljefnih zavjetnih pločica koje se vežu uz kult tzv. podu-

navskih odnosno tračkog konjanika, a koje su od ranije u literaturi poznate kao tračko - mitraičke pločice. U ikonografiji njihovih reljefa susreću se elementi više različitih kultova (Hoffiller 1905:10, 11; 1935:61-66; Bojović 1981:79-81). Kao i na monumentalnim mitraičkim prikazima i na ovim zavjetnim pločicama javlja se božanstvo Luna. Jedno od novijih stanovišta veže ove reljefe upravo za tu boginju kao "protutežu solarnom mitraičkom kultu" (Zotović 1975:41), a u njezin obred bile su uključene i misterije. U olovu su producirane i minijaturne figurice božanstava grčko-rimskog panteona - najčešće Posejdon i Hermesa - i takve su u većem broju pronađene i u Kupi u Sisku (Bauer 1936:1-35). Od olova bile su radene i slabije poznate perforirane pločice sa prikazom pročelja hrama pod kojim je smješteno jedno, tri ili četiri ženska božanstva, interpretirana kao *Matrone (Matres Triviae i Quadriviae)* (Meringer 1894:fig. 281-286; Fitz 1957:385). Figurice božanstava kao i perforirane pločice s Matronama, općenito se definiraju kao *ex vota*. No, prve bi se mogle tumačiti i kao uspomene na posjet svetištima, dok su druge najvjerojatnije imale određeno mjesto i u samom kultu.

Navedenim primjerima ilustrirana je primjena olova u širem spektru mogućnosti, koje su vezane za duhovnu - pozitivnu ili negativnu - stranu ljudske aktivnosti.

Prethodno je već obrazloženo da sisački privjesci ne bi mogli predstavljati nakit za svakodnevno nošenje na tijelu. Također, radi malih dimenzija i slabo uočljive boje metala, nisu bili prikladni ni za nakit na ormi, gdje je prevladavala blistava žuta bronca. Preostaje da se razmotri njihov karakter u sferi kulta i magije, gdje izvjesno pripadaju.

Uz pretpostavku da je na rijeci Kupi postojalo vode-no kultno mjesto za prinošenje žrtava, u dotičnim privjescima moglo bi se ponajprije gledati votivne darove, bačene u rijeku u svrhu zavjeta. Međutim, kako je i inače čest slučaj sa materijalom izvađenim iz te rijeke, i ovdje iskrsava dilema: da li se radi o upravo na tom mjestu proizvedenim predmetima ili o pravim nalazima koji su naknadno dospjeli u rijeku? Bez uvida u nalazišne okolnosti, to je teško ustanoviti, ali sam izgled ovih privjesaka - među kojima ima i neuspjelo odlivenih pa i odbačenih komada - svjedoči da su to većinom nedovršeni primjerci, koji nisu ni mogli biti upotrebljeni. Time bi otpala mogućnost da su bili korišteni kao *ex vota*, mada su svakako mogli biti određeni za takvu upotrebu. Ovo se odnosi i na ostale slične namjenske mogućnosti: sisački privjesci izrađeni su sa posebnom svrhom i predodređeni za konkretnu funkciju, ali ova nije bila realizirana.

Radi svoje originalnosti, ornament na dijelu privjesaka odvlači pažnju u drugom smjeru i dopušta pomisao o njihovoj namjeni za potrebe magije. To bi se donekle moglo potkrijepiti grubom, provizornom izradom, ali čvršćih dokaza za takvu postavku nema, pošto sam ukras za nas, do daljnjega, ostaje nečitak. Isto tako, inače razložna ideja o nekoj namjeni u orgijastičkim svetkovinama, sama po sebi teško da se može održati bez drugih argumenata.

Za pretpostavku da su neki od oblika bili predviđeni kao spomen - privjesci odnosno neka vrsta medaljica - amuleta za poklonike nekog mjesnog božanstva i da su dakle imali kulturni karakter, nema zapreke i ona izgleda

sasvim održiva. Ispravnije se, međutim, čini interpretirati ove komade kao pravi kulturni nakit koji se, nanizan u nisku od više privjesaka, mogao nalaziti na kipu lunarne boginje koju simbolizira - u samom svetištu - ili je mogao činiti sastavni dio odore njezinih svećenica. To bi podrazumijevalo da je mogao biti izložen pogledu ili nošen za ceremonije religioznog obreda odnosno korišten samo u posebnim prigodama i na ograničeno vrijeme. Ovome u prilog govori i dizajn petlje, naročito one trapezaste, prikladan kako za navlačenje na traku tako i za održavanje neophodnog razmaka među nanizanim privjescima i sprječavanje njihovog preklapanja.

O kultu kojeg bažanstva se radilo, nije moguće sugerirati, ali je svakako u pitanju žensko lunarno božanstvo. Da li je ono imalo ili, posredstvom kulturnih činilaca, poprimilo rimsku formu ili je pak, ako je bilo autohtono, zadržalo u nekoj mjeri izvorni karakter, ostaje otvoreno pitanje.

Naša saznanja o vjerovanjima i religijskim nazorima u regionalnim i lokalnim sredinama unutar rimske Panonije i danas su u dobroj mjeri nedostatna. Predstoje još opsežna istraživanja kako bi ona mogla poprimiti preciznije obrise i dobiti mjerodavne arheološke potvrde. U tom smislu i ovakve "sitnice" mogu pružiti početne korisne informacije.

Sisački olovni lunulasti privjesci za sada predstavljaju rijedak i usamljen nalaz za koji drugdje nema uporednih primjera, pa tako ni elemenata za njihovo uže datiranje. Bez mogućnosti komparacije, mogu se samo relativno vremenski definirati i smjestiti u šire okvire 2. i 3. st., podudarno uobičajenim polumjesečastim privjescima.

BILJEŠKA:

1. Izražavam ovdje srdačnu zahvalnost prof. dr. Duji Rendić Miočeviću direktoru Arheološkog muzeja u vrijeme kada sam sisački materijal dobila na obradu.

KATALOG:

1. Vel.: 20 x 30 mm. Inv. br. R - 7487. (T. I, 1, sl. 1)
2. Vel.: 20 x 33 mm. Inv. br. R - 7481. (T. I, 2, sl. 2)
3. Vel.: 20 x 31 mm. Inv. br. R - 5487. (T. I, 3)
4. Vel.: 20 x 30 mm. Inv. br. R - 6932. (T. I, 4)
5. Vel.: 27 x 26 mm. Inv. br. R - 5657. (T. I, 5)
6. Nedostaju završeci krakova i dio za vješanje. Vel.: 18 x 16 mm. Inv. br. R - 5595. (T. I, 6)
7. Nedostaje dio lijevog kraka. Vel.: 18 x 21 mm. Inv. br. R - 5656 (T. I, 7)
8. Vel.: 19 x 24 mm. Inv. br. R - 6932. (T. I, 8)
9. Vel.: 18 x 22 mm. Inv. br. R - 6932. (T. I, 9)
10. Vel.: 19 x 23 mm. Inv. br. R - 5599. (T. I, 10)
11. Vel.: 20 x 26 mm. Inv. br. R - 6932. (T. I, 11)
12. Vel.: 21 x 25 mm. Inv. br. R - 6651. (T. I, 12, sl. 3)
13. Vel.: 16 x 20 mm. Inv. br. R - 6648. (T. II, 13, sl. 4)
14. Oštećena pločica. Vel.: 16 x 21 mm. Inv. br. R - 6625. (T. II, 14, sl. 5)

15. Vel.: 16 x 22 mm. Inv. br. R - 6631. (T. II, 15, sl. 6)
16. Završetak lijevog kraka povijen na poledinu. Vel.: 20 x 26 mm. Inv. br. R - 6705. (T. II, 16)
17. Vel.: 23 x 33 mm. Inv. br. R - 6705. (T. II, 17)
18. Vel.: 24 x 35 mm. Inv. br. R - 6605. (T. II, 18, sl. 7)
19. Nedostaje završetak desnog kraka. Vel.: 24 x 35 mm. Inv. br. R - 5658. (T. II, 19)
20. Vel.: 24 x 31 mm. Inv. br. R - 7482. (T. II, 20, sl. 8)
21. Oštećen donji dio pločice. Vel.: 25 x 35 mm. Inv. br. R - 6609. (T. II, 21, sl. 9)
22. Oštećen gornji dio pločice. Vel.: 26 x 35 mm. Inv. br. R - 6721. (T. II, 22)
23. Nedostaje dio srednjeg kraka. Vel.: 23 x 31 mm. Inv. br. 5656. (T. II, 23)

TABELA SASTAVA DOBIVENOG ANALIZOM X - ZRAKAMA

	Cu	Sn	Fe	Pb
Inv. br. R - 7487. (T. I, 1)	0,45	1,54	6,15	91,86
Inv. br. R - 7481. (T. I, 2)	-	1,56	2,20	96,24
Inv. br. R - 6651. (T. I, 12)	0,36	-	2,70	96,94
Inv. br. R - 6648. (T. II, 13)	-	12,12	3,34	84,54
Inv. br. R - 6625. (T. II, 14)	0,33	-	2,73	96,94
Inv. br. R - 6605. (T. II, 18)	-	12,33	1,72	85,95
Inv. br. R - 7482. (T. II, 20)	-	0,49	0,92	98,59
Inv. br. R - 6609. (T. II, 21)	-	0,32	2,01	97,67
Inv. br. R - 5656. (T. II, 23)	-	1,59	1,50	96,91

LITERATURA:

BAUER, A., 1936, "Rimska olovna plastika s osobitim obzirom na materijal pohranjen u Hrvatskom narodnom muzeju", *VHAD* n.s. XVII:1 - 35.

BOJOVIĆ, D., 1981, "Prilog proučavanju kulta podunavskih konjanika", *Starinar* n. s. XXXII:79 - 81.

BRUKNER, O., 1971, "Rimski sloj na Gomolavi", *RVM* 20:103 - 121.

BRUNŠMID, J., 1915 - 1919, "Rimsko čaranje na olovnoj pločici iz Kupe kod Siska", n. s. XIV:176 - 185.

CHEVALIER, J. i GHEERBRANT, A., 1983, *Rječnik simbola*, Zagreb.

FITZ, J., 1957, u: *Intercisa II* (Dunapentele) "Geschichte der Stadt in der Römerzeit", *AH* XXXVI:383 - 393.

GRAVES, R., 1969, *Grčki mitovi*, Beograd.

HOFFILLER, V., 1905, "Olovna pločica sa zavjetnim reljefom iz Srpske Mitrovice", *VHAD* n. s. VIII:1 - 11.

HOFFILLER, V., 1935, "Novi tračko - mitraički votivni reliefi", *VHAD* XVI:61 - 66.

MERINGER, R., 1894, "Ueber Spuren römischer Dach-constructionen in Carnuntum", *MAGW* 247 - 250.

MÜNSTERBERG, R., 1901, "Tri antičke ukletne pločice", *GZM* XIII:589 - 597.

SEEMANN, O., 1890, *Mitologija Grka i Rimljana*, Zagreb.

ZOTOVIĆ, LJ., 1975, "Tri olovne ikone iz zbirke Muzeja grada Beograda", *Starinar* n. s. XXIV - XXV:33 - 34.

SUMMARY

LEAD PENDANTS FROM SISAK

This paper examines 23 pendants found in the river Kupa in Sisak (Roman Siscia). They were made of lead (see Tabela), and had been cast in one-sided moulds.

Characteristic features are lunular plates of varying shape and decoration and a loop for hanging which, irrespective of shape, always has a double opening and triangular side section. These pendants are of various dimensions, and can be classified into six variants.

1. Examples T.I,1-4, sl.1,2 have oval loop, narrow plates with a pair of pearl-like protrusions in the upper part, and a rounded end.

2. Example T.I,5 has a extended plate decorated with a net of zig-zag ribs, and a relatively small rectangular loop.

3. Example T.II,13, sl.4 has the shape of a small pendant with a large rectangular loop and narrow plate with pointed finials, this has a third, middle tongue in the middle.

The remaining examples have a trapezoid loop.

4. Examples T.I,6-11 have a broad plate with three pearl-like protrusions on the surface and rounded sides finials.

5. Example T.I,12, sl. 3 has a narrow plate with simple finials and an emphasized middle tongue in the interior; the plate has four high pearl-like protrusions.

6. A group of ten pendants of various sizes T.II,14-23, sl.5-9, with very broad lunular plate, exhibit the same characteristics. Most have a third, middle tongue in the shape of phalus (as does T.II,13, and T.II,16-18 where the tongue has broken off). With the exception of T.II,14, 15,- which have only a smooth bent rib on the plate, plastic decoration on the rest is more complex and more difficult to describe. Pendant T.II,23 is the only example with the ribbing on its outer edge and is also of the best quality within its group.

Almost all pendants, among which are badly cast and discarded pieces, show that they were unfinished and never used.

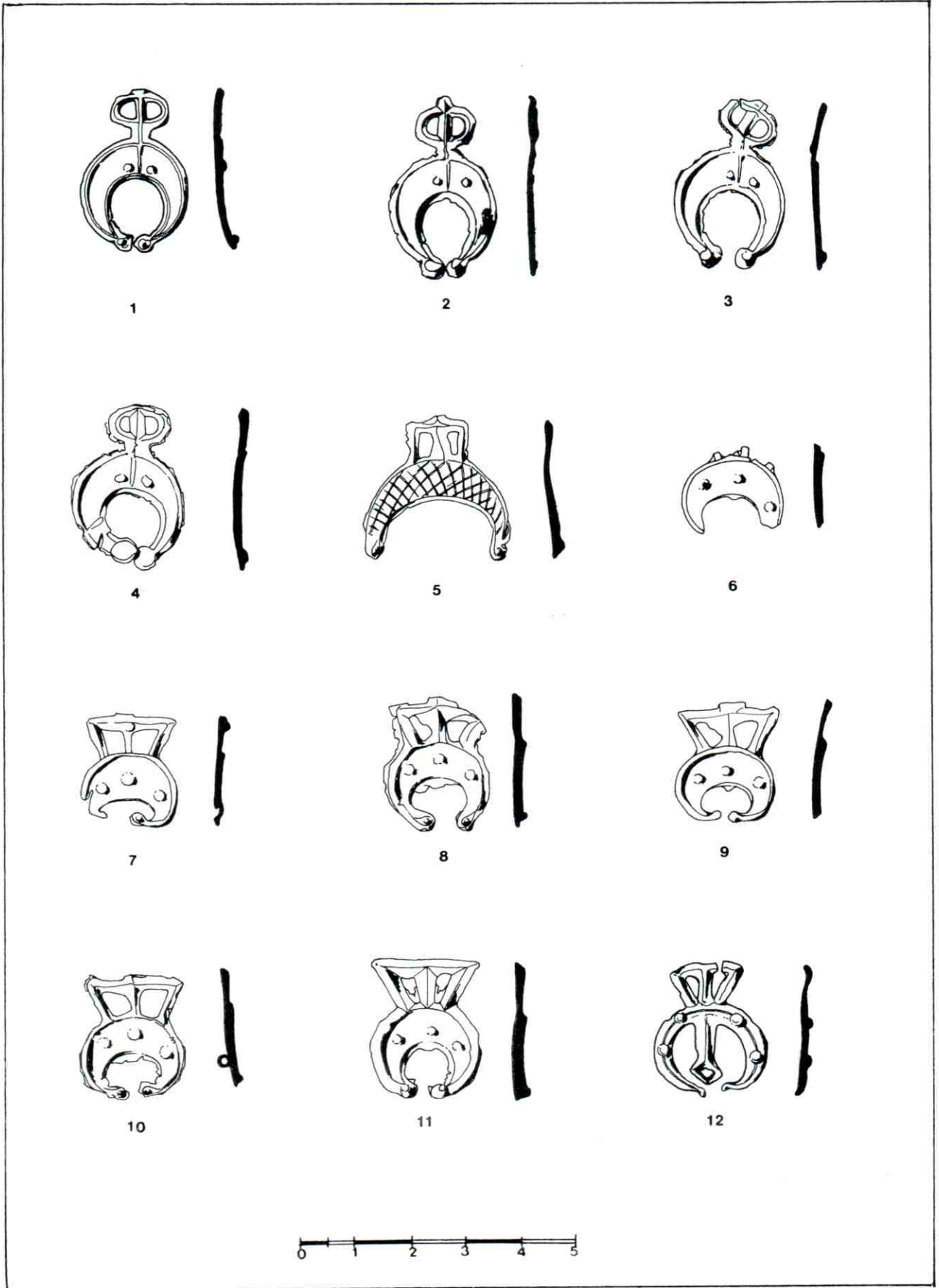
The possibility that these pendants represented jewellery in everyday use does not seem probable. Because of their specific decoration whose symbolism is unknown and the metal they were made of, the Siscian pendants are classified among the objects of cult and magic. These are most often made of lead (plates with

prophetic messages, so called *tabelae defixionum*, Thracian-Mithraic plates, perforated plates with representation of so called *Matronae, ex vota*, etc). It is suggested that the lead pendants might represent cult jewellery which could have been placed on the statue of the female lunar deity, which they symbolize, or in the very temple. Alternatively that they could have been parts of the dress of the priestess of this Goddess. In both

instances, the pendants would have been visible or carried only during the ceremonies of the cult, and for a limited period of time.

Siscian lead lunular pendants represent to date rare find for which there are no comparative examples or elements for precise dating. They can be placed broadly in the second and third centuries, according to other lunular pendants in Pannonia.

13

14

15

16

17

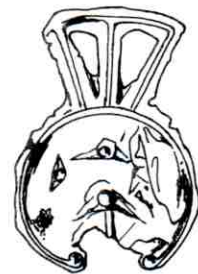
18

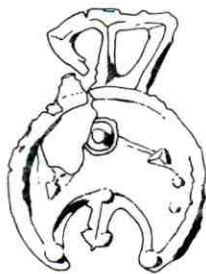
19

20

21

22

23

sl 1

sl 2

sl 3

sl 4

sl 5

sl 6

sl 7

sl 8

sl 9